

Posudek na disertační práci Mgr. Niny Fárové „Muži do škol: potřeba mužů v českém základním školství“

Práce se věnuje velice aktuálnímu a důležitému tématu, kterým je diskuse kolem role mužů ve vzdělávání, a potažmo dopadů jejich vyššího zastoupení na základní školství a na kvalitu výuky. Tento fenomén pak mapuje v několika vrstvách: z perspektivy médií, klíčových „policy makerů“ i samotných učitelů a učitelek na ZŠ. Práce ukazuje, jakými komplexními mechanismy se v pracovním prostředí, kde početně dominují ženy, udržuje patriarchální genderový řád, který maskulinitu a projevy s ní tradičně spojované oceňuje jako hodnotnější než feminitu, a kde dochází k utvrzování mužské nadřazenosti nad ženami. Práce se týká také toho, jak tento stav reflektují a prožívají samotní muži, kteří v základním školství pracují jako učitelé. Práce poukazuje na mnoho vrstev, v nichž se tento genderový společenský řád posiluje a reprodukuje skrze působení různých aktérů na různých úrovních společnosti a jak hluboce je v naší společnosti zakořeněn. V českém kontextu tak jde o poměrně jedinečný výzkumný počín, který přináší řadu zjištění reflektujících konkrétní český společenský kontext. Vyzdvihnout je třeba také skutečnost, že řada zjištění v sobě nese i poměrně velký potenciál praktické aplikace do příslušných politik, plánů a aktivit (včetně např. způsobů argumentace nebo medializace) potřeby mužů do škol.

Ocenit je třeba zejména rozsah a kvalitu terénní práce, na níž je práce postavena. Autorka využívá různých výzkumných metod a zdrojů dat (zúčastněné pozorování, rozhovory s experty, focus groups, hloubkové individuální rozhovory, mediální analýza). Tato kombinace poukazuje na důkladnou a rozsáhlou terénní práci, ale také na její pokročilé znalosti výzkumné metodologie a zkušenosti s nimi.

V neposlední řadě je třeba vyzdvihnout kultivovaný projev, jasnou strukturu práce i jasný a vždy daty podložený způsob argumentace.

Přes všechny tyto pozitivní aspekty si dovoluji vyslovit také několik kritičtějších komentářů a podnětů, u nichž doporučuji, aby byly podrobněji rozebrány během obhajoby práce. Člením je podle části práce, k níž se vztahují.

1) Metodologický rámeček

- Jak již bylo uvedeno výše, předností práce je bez pochyby velice komplexní pojetí terénní práce a kombinace zdrojů dat. Přestože oceňuji, že má autorka poměrně stručný a jasný styl psaní, **v případě epistemologického vymezení práce je její stručnost možná až příliš velká.** Vysvětlení jednotlivých epistemologických východisek práce a motivace pro jejich použití, včetně přesnější argumentace přínosu těchto metod, by si zasloužilo více péče a také více prostoru než stávající 1,5 stránky. Autorka pracuje s tzv. realistickým sociálním konstruktivismem, o němž píše, že „...propojuje sociální konstruktivismus s kriticko-realistickým přístupem.“ (s. 21) Níže však chybí podrobnější vysvětlení, v čem je tento přístup přínosný a v čem spočívá jeho hlavní rozdíl oproti sociálnímu konstruktivismu Bergera a Luckmanna. Vysvětlení, že: „*Toto propojení umožňuje zaměřit se ve výzkumu na komplexitu toho, co, jak a proč lidé vytvářejí ve své každodenní praxi, a zároveň na to, jak tuto svou každodenní praxi významují či interpretují.*“ (tamtéž), totiž podle mého názoru není příliš přesvědčivý, zejména kvůli tomu, že taková vysvětlení shrnuje hlavní rysy sociálního konstruktivismu, jak o něm přemýšlejí i Berger s Luckmannem (tj. sociální

konstrukce reality mají na lidi zpětně utlačivý vliv). Bylo by tedy vhodné specifičnost a vhodnost tohoto přístupu lépe/podrobněji vysvětlit.

- Obdobná přílišná stručnost je patrná také v případě vysvětlení podstaty a přínosu přístupu feministické antropologie. Většina tezí, které autorka v souvislosti s tímto přístupem zmiňuje, se týká feministických přístupů obecně (např. v sociologii nebo v sociálních vědách). Lze tedy specifikovat, čím je přínosný a ojedinělý feministický přístup konkrétně v antropologii? (je-li to samozřejmě možné...).
- V rámci metodologické části mi chyběla **reflexe omezení vzorku dat a jejich kvality**, tj. kritické zhodnocení kvality dat a případně úvaha týkající se toho, jak případné nedostatky mohly ovlivnit výsledky výzkumu. Tato skutečnost by si jistě zasloužila pozornost, protože data a jejich kvalita jsou zcela klíčové pro to, na jaký kontext lze zjištěná fakta aplikovat a „zobecnovat“. Reflexe kvality dat přitom patří k téměř „povinné“ součásti každé vědecké práce (minimálně tedy aspoň v oblasti sociologie, v níž se pohybují).

2) **Analýza a práce s daty**

- Práce přináší řadu velice podnětných a zajímavých zjištění. Analýza odkrývá také řadu podstatných analytických kategorií. Spíše jako námět pro další práci s textem navrhuji zamyslet se nad tím, zda by nebylo vhodnější strukturovat kapitoly spíše než tematicky (jako je tomu teď) podle klíčových analytických kategorií, které mají podle mého velký analytický potenciál a procházejí skrze jednotlivá témata analýzy (např. „žena jako pečovatelka, muž jako profesionál“, „skleněný výtah“, „doing gender u mužů-učitelů“, „rozpory a protimluvy“ aj.¹). Domnívám se totiž, že by to umožnilo značně prohloubit stávající analýzu a zároveň by to vyřešilo problém, kdy se mezi sebou jednotlivé analytické kapitoly prolínají a neustále na sebe odkazují, až má někdy čtenář trochu pocit, že se i malinko opakují.
- Domnívám se také, že posílení argumentační struktury textu by velice prospělo, kdyby autorka svá zjištění dávala více do kontextu s tím, co víme o jiných pracovních prostředích a kontextech, což by podle mne názorně poukázalo na to, jak „specifická“ je debata kolem mužů ve školství, a jak moc se liší např. od debaty, která se týká zastoupení žen v typicky mužských profesích (např. ženy ve vědě a na vyšších akademických postech, ženy v managementu, v IT apod.).
- Jako obzvláště zajímavá témata, která by si podle mého názoru zasloužila podrobněji rozpracovat, patří téma „protimluvy a různé „rejstříky“, které lidé používají k argumentaci ohledně typicky mužských a ženských charakteristik a přínosů ve školství“. Autorka zjistila, že si lidé ve svých promluvách často protiřečí. Zdá se, jako by v různých situacích používali různé rejstříky uvažování o tomto fenoménu (to se ukazuje např. v části analýzy zaměřené na vztah mužů a autority, kdy lidé často tvrdí, že muži mají u dětí větší autoritu, pak ale na jiném místě rozhovoru dodávají, že ne všichni učitelé, s nimiž se setkali, u dětí autoritu měli). Je možné tedy na základě analýzy identifikovat nějaký vzorec, v jakých kontextech a situacích lidé využívají ty či jiné „rejstříky“ uvažování o maskulinitě a feminitě v kontextu školství?
- Druhým tématem, které by si podle mne zasloužilo více pozornosti, je „doing gender“ ze strany mužů-učitelů. Při čtení analýzy mně napadala řada otázek, na které jsem v textu

¹ pozn.: takto jsem si některé klíčové kategorie procházející skrze různá témata a kapitoly pojmenovala sama pro sebe.

nenášla úplně uspokojivou odpověď. Týkaly se zejména toho, jak muži svou „jinakost“ prožívají, jak se s ní vyrovnávají, jak např. oni sami reflektují to, že je na ně nahlíženo a priori jako na potenciální „sexuální agresory“ a ty co potenciálně mohou obtěžovat děti? Jak vnímají svoji auru výjimečnosti a jak s ní pracují? Jak ji např. využívají/zneužívají ve svůj prospěch a zda a jak ji reflektují? To jsou jistě témata, která by mohla vést k dalším substanciálním analytickým zjištěním a závěrům.

3) Závěrečná část disertace

- Závěrečné části práce by jistě velmi prospělo, kdyby se autorka zaměřila více na vztahování svých zjištění ke stávajícímu „state of the art“ v dané oblasti a vyzdvihla, co přináší její práce nového, v čem posouvá stávající znalost v dané problematice dále, případně, v čem se od stávajících prací liší.

Výše uvedené kritické komentáře je třeba chápat spíše jako možná doporučení pro další práci s textem a také jako podněty k diskusi u obhajoby disertační práce. **Nepředstavují zásadní kritiku, která by bránila úspěšné obhajobě práce. Celkově předloženou disertační práci hodnotím jako kvalitní a zcela splňující přísné nároky, které jsou na ni kladené. Proto práci doporučuji k obhajobě.**

PhDr. Marta Vohlídalová, Ph.D.

5.2.2020, Sölden